

УДК 339.92(477)

doi: 10.12958/1817-3772-2019-3(57)-21-29

С. В. Савельєв,*доктор економічних наук, професор,*
ORCID 0000-0003-0137-2263,
e-mail: yev.savelyev@gmail.com,**В. С. Куриляк,***доктор економічних наук, професор,*
ORCID 0000-0002-3566-7900,
e-mail: ternopil2000@yahoo.com,**М. Ю. Куриляк,***кандидат економічних наук,*
Тернопільський національний економічний університет

ВИШЕГРАДСЬКА ЧЕТВІРКА ТА УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Інтеграція України в Європейський Союз потребує пошуку механізму досягнення цієї мети. Ба більше, на різних етапах реалізації рішень щодо виконання Угоди про асоціацію, підготовлених національними й іноземними експертами та узгоджених з офіційними європейськими інституціями, в процесі беруть участь президент, уряд, парламент, судові органи, громадськість, міжнародні економічні і фінансові організації та підприємства. Все це ускладнює досягнення інтеграційних цілей і часто призводить до гальмування процесу. Натомість, Європа має показовий досвід: чотири країни-члени ЄС – Чехія, Угорщина, Польща і Словаччина – до вступу в об'єднання створили угруповання Вишеградська четвірка (V4), співпраця в рамках якого дозволила достатньо успішно виконати умови вступу до об'єднання. Цей регіональний і на той час для ЄС периферійний альянс після вступу його засновників в Європейський Союз не самоликвідувався, а розвинув спроможність до гнучкої та дієвої мобілізації інтегрованого ресурсу на використання змін в системі міжнародних відносин у напрямі лобіювання своїх інтересів в Європі і сприяння вступу в ЄС нових членів. Ця роль V4 суттєво зростає в умовах посилення дезінтеграційних процесів через кризу в Греції, Брекзит, сепаратизм у Каталонії та посилення позицій правих партій у європейській політиці.

Потенціал нової місії V4 не може бути практично реалізованим, уникаючи зміни існуючого європейського політико-економічного порядку, що потребує фундаментальних і прикладних досліджень. Такі розробки розпочалися у різних напрямках. Фонд європейських прогресивних досліджень у співпраці з Das Progressive Zentrum здійснюють спільний проект щодо майбутнього Вишеградської групи в Європейському Союзі [1]. Місце Росії в системі відносин з V4 досліджується під керівництвом А. Громико в Інституті Європи Російської академії

наук [2] і Є. Ананьєвою [3]. В Україні до проблематики співпраці з V4 зростає інтерес у зв'язку з підписанням і реалізацією Угоди про асоціацію з ЄС.

Метою статті є обґрунтування розвитку співпраці Вишеградської четвірки та України в рамках євроінтеграційних прагнень останньої як передумови економічної конвергенції з країнами-членами ЄС.

1. Вишеградська четвірка й Україна: історичний контекст

Епоха глобалізації позначилася зближенням країн-сусідів насамперед у економічній площині. Ці процеси визначають нову історію світу, у якій переважає формування економічних і гуманітарних мереж добросусідських відносин на противагу всій попередній як переважно історії війн, перемог і поразок, здобутків переможців і втрат переможених.

Попри наявність певних політичних, економічних, релігійних та інших суперечностей, глобальна система міжнародних відносин розвивається і модернізується. Одним з нових напрямів глобалізації є формування локальних інтеграційних союзів як систем усталеної взаємодії держав. Сучасна наука розглядає більшість цих процесів як інтеграційні, які можуть відбуватися на міжконтинентальному, континентальному і регіональному рівнях. Успішним став досвід Європейського Союзу, Азіатсько-тихоокеанського економічного об'єднання (АТЕС), Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), Економічного співтовариства держав Західної Африки (ЕКОВАС), союзу країн Латинської Америки (МЕРКОСУР) та інших.

У рамках Європейського Союзу функціонує угруповання Вишеградської четвірки як об'єднання внутрішнього типу. Воно було засноване у 1991 році першопочатково поза ЄС з метою підготовки Чехії, Угорщини, Польщі і Словаччини для вступу в Європейський Союз. Після вступу в ЄС у 2004 році угру-

пування не розпалося, а продовжує лобювати свої інтереси в ЄС і поза ним та активно співпрацює з претендентами на вступ в ЄС.

Україна в останні десятиліття вирішує проблему пошуку власної ідентичності, як і країни Вишеградської четвірки у 80-90-ті роки минулого століття. Окремі політичні сили в Україні схиляються у бік тіснішої інтеграції з Росією, до складу якої частина України входила останні століття з різним статусом, хоча де-факто колоніальним. Втім, Росія – держава з архаїчними імперськими формами організації і сировиною економікою, частка якої у світі незначна. Будучи найбільшою країною в світі за площею, Росія виробляє за статистикою 2018 року у 12,6 раза менше ВВП, ніж США [4], і поступається провідним європейським державам із сучасними економіками. В економічному вимірі Росія є країною з системним хронічним недофінансуванням усіх сфер на користь чисто військової, як це було у Радянському Союзі, спадкоємцем якої вона вважається. До того ж, за оцінками експертів, економіка Росії тяжко хвора на голландську хворобу [5].

Курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію, який взяла Україна і який з 2019 року став конституційною нормою, має передусім економічні підстави. Воднораз, як найбільша країна на східних кордонах Центральної Європи, вона має багато спільного в усіх сферах державотворення та культурно-історичній спадщині, особливо її правобережні регіони, що вартує не лише збереження, а й використання в якості основи взаємозбагачення задля соціально-економічного розвитку як України, так і кожної з країн V4. Вже Київська Русь становилась як європейська держава з IX до середини XIII століть завдяки активному проникненню в Східну Європу вихідців із Скандинавії (варягів). У XII столітті Київська Русь, яка на той час займала територію від Чорного до Балтійського морів та від верхів'їв Вісли до Таманського півострова (1,3 млн км²) об'єднала східнослов'янські та фіно-угорські племена. З 1236 року більша частина земель Київської Русі увійшли до монархічної держави у Східній Європі з повною назвою «Велике князівство Литовське, Руське, Жемайтське та інших земель», яка була однією з найбільших держав пізнього середньовіччя. З 1385 року вона перебувала в унії з польським королівством. При цьому, в об'єднаній державі до XVI століття широко вживалася руська (не російська) мова. З 1654 року після Переяславської ради значна частина України підпадає під владу Росії, а Західна Україна і Бессарабія входять до Австро-Угорщини і Польщі.

Отже, країни-сусідки України – Чехія, Польща, Угорщина і Словаччина – мають не лише спільні кордони, а й спільність історичного досвіду та мовні близькості. Поряд з цим їх об'єднують і численні діаспори, адже кожна з країн V4 має великі діаспори з інших країн угруповання та України. Це спричиняє потребу розвитку співробітництва на мультисистем-

ній основі, передусім в економічній сфері, що потребує глибокого аналізу передумов поглиблення інтеграційних процесів, розробки нових форм регіоналізації в рамках Центрально-Східної Європи та інституційної формалізації.

На сучасному етапі Вишеградська четвірка реалізує мету сприяння Україні в європейській інтеграції. Наразі це здійснюється через участь у підготовці і проведенні реформ, що вже починає давати певні ефекти. Рівночасно розвиток співпраці приводить до усвідомлення наявності великого потенціалу, який можна буде задіяти у майбутньому за умови більшого зближення економік, про що свідчить саме досвід V4.

Для України, яка перебуває в стані війни із північним сусідом, поглиблення економічної інтеграції з країнами Вишеградської четвірки створює шанс виходу з кризи на основі переходу у сприятливе і прихильне середовище для сталого розвитку. Відтак, стратегія, орієнтована на пріоритетність інтеграції України та V4, може й має стати дорожньою картою для вирішення завдань європейської і євроатлантичної інтеграції країни.

2. Територіальний фактор інтеграції V4+Україна

Територіальний фактор – це найбільша унікальність України, адже народ, який в історії ніколи не вів загарбницьких воєн, має найбільшу територію в Європі. Втім, територіально-просторові аспекти при вирішенні проблем економічної інтеграції, як правило, не включаються до предмету дослідження. Вважається, що вони ближче до географічного та державно-управлінського контексту. Проте, нарощування в ЄС відцентрових тенденцій і особливо Брекзит засвідчують, що територія як носій певного обсягу капіталу може суттєво впливати на ефективність інтеграційних союзів. Зміна території угруповання є відносно самостійним суспільно-економічним явищем, завдяки якому воно набуває нової гео-економічної і геополітичної якості.

Територіальний фактор інтеграції країн Вишеградської четвірки при створенні угруповання не був предметом спеціального розгляду в контексті соціально-економічного розвитку. Досліджуючи його по факту існування об'єднання, треба відзначити, що за територіальними розмірами лише Польща має суттєві переваги над іншими членами V4, частка якої складає 58,6% площі об'єднання. Територія центральноєвропейських держав із включенням до інтеграційного союзу України становитиме 1137237 км², тобто практично подвоїться і на Україну припаде 53,1% (табл. 1).

Значення територіального фактору у розвитку об'єднань держав в умовах глобалізації доцільно розглядати під кутом зору висунутої в економічній науці на рубежі 1980-1990 років ідеї «територіалізації». Як показав М. Куриляк, її діалектичний сенс полягає, «з одного боку, у необхідності забезпе-

Таблиця 1

Територія країн V4 + Україна

CZ	HU	PL	SL	V4	UA	V4+UA
Загальна площа, км ²						
78864	93030	312679	49036	533609	603628	1137237
Частка країни у V4, %					UA / V4, %	UA / (V4+UA),%
14,8	17,4	58,6	9,2	100,0	113,1	53,1

Джерело: розрахунки авторів за даними Євростату і Держкомстату України.

чення розширення і прискорення руху товарів, капіталу, людей та інформації через географічний простір. З іншого боку, у територіальних просторах повинна бути створена і відтворюватися нерухома інфраструктура, функціонування якої має забезпечити цей рух» [6]. Відтак, територіальність в інтеграційних процесах стає тим спільним капіталом, який «працює» на кожного учасника. Створюючи інфраструктуру, адаптовану до інтересів країн, що об'єднані задля вирішення певних спільних цілей, держави збільшують пропускну спроможність капіталу, товарів, послуг, робочої сили та інформації. Результатом є додана вартість у ВВП кожної з них.

Переваги територіального характеру проявляють себе і реалізуються, якщо територіалізацію «розглядати як секторальну територіальну економіко-правову (однак, не політичну) автономію в умовах розширення і поглиблення глобалізації. Це може бути внутрішній або міжрегіональний розподіл ресурсів охорони здоров'я, територіальний розподіл діяльності і залучення громадянського суспільства до рішення питань використання нових поведінкових моделей тощо» [6]. У всіх цих напрямках може бути розвинута вигідна для кожної сторони діяльність. До слова, польські й угорські заклади охорони здоров'я, де розвинуті приватні форми надання медичних послуг, могли б включитися у процеси проведення українських реформ і розвивати практично ринок фармацевтичних і лікарських послуг на території України.

Напрями використання територіального фактору у відносинах України з країнами V4 відповідають територіальним пріоритетам Європейського Союзу, які орієнтовані на побудову інклюзивної, розумної та стабільної Європи різних регіонів [7]. Зокрема, перспективними уявляються такі позиції як поліцентричний і збалансований територіальний розвиток; інтеграція транскордонних і транснаціональних функціональних регіонів; забезпечення глобальної конкурентоспроможності регіонів на основі сильних локальних економік; поліпшення територіального зв'язку для приватних осіб, спільнот і підприємств; управління поєднанням екологічними, ландшафтними і культурними цінностями регіонів.

3. Інтегрована демографічна політика: населення та рух робочої сили

Політика розширення інтеграційного угруповання повинна мати своєю складовою врахування ролі демографічного фактору. Економічний підйом прямо корелюється із змінами чисельності населення. Натомість, зменшення темпів його зростання детермінує збільшення навантаження на молоде покоління щодо пенсійного обслуговування населення і відповідно знижує конкурентоспроможність економіки.

Загалом демографічна ситуація на територіальному просторі Вишеградської четвірки за тринадцятиріччя (2005-2018 роки) характеризується зменшенням чисельності населення на 240 тис. осіб або на 3,7% (табл. 2). Для зростаючих економік це впливає на залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, науково-технічний розвиток і в цілому обмежує використання наявного потенціалу розвитку. При цьому, Чехія і Словаччина мають приріст відповідно 370,0 тис. (+3,6%) і 50,0 тис. осіб (+0,92%), а Угорщина і Польща – зменшення на 240,0 тис. (-0,38%) і 260, тис. осіб (-0,68%).

Таблиця 2

Населення країн V4 + Україна у 2005-2018 роках [8]

	Населення		Зростання (+), зменшення (-) у 2018 році порівняно з 2005 роком	
	2005	2018	тис. осіб	%
CZ	10,26	10,63	+0,37	+3,6
HU	10,09	9,69	-0,24	-2,38
PL	38,36	38,10	-0,26	-0,68
SL	5,40	5,45	+0,05	+0,92
V4	64,11	63,87	-0,24	-3,74
UA	46,89	44,01	-2,86	-4,49
UA/V4, %	73,1	68,9	-	-

Джерело: складено авторами за статистикою Міжнародної організації праці.

Україна у демографічному контексті є країною, яка понесла великі втрати населення протягом минулого століття. За підрахунками Інституту демографії та соціологічних досліджень Національної академії наук України, внаслідок Першої світової і Громадянської (1917-1921) війн, масових епідемій, голоду початку 20-х і 30-х років, масових репресій 30-х років, депортації 40-х років, голоду 1947 року, так званих, добровільних організованих переселень українських селян для роботи у вугільній, нафтовидобувній, лісовій і рибній промисловості, в сільському господарстві Сибіру і Далекого Сходу, освоєння цілинних і перелогових земель у Казахстані втрати демографічного потенціалу становили близько 18 млн чоловік [9]. Крім того, великі втрати понесла Україна під час Другої світової війни, які належать до найменш досліджених сегментів історії. Варто зазначити, що за період від січня 1941

року до 1 січня 1945 року населення республіки зменшилося з 40 млн 967 тис. до 27 млн 383 тис. [10].

У 2000-х роках триває тенденція зменшення чисельності населення України. Впродовж 2005-2018 років вона скоротилася на 2,86 млн або на 4,49%. Попри те, Україна за чисельністю населення перевищує показник кожної з країн V4 і на 2018 рік складає майже 70% до загальної чисельності угруповання. Це дає підстави для пошуку спільних інтересів з країнами Центральної Європи у використанні демографічного фактору. Шлях до їх об'єднання полягає у виробітку сценарію отримання кожною стороною економічних, соціальних і гуманітарних ефектів від збалансування наявних потенціалів і усунення «вузьких місць», що гальмують розвиток. Для цього треба ув'язати політику економічного

зростання угруповання і кожної країни-члена ЄС з демографічним ресурсом.

Потенціал трудових ресурсів країн V4 у 2018 році з позицій зайнятості використовується на вищому за середні показники у світі, Східній Європі і в Європі у цілому. Вищий рівень зайнятості мають Чехія, Угорщина і Польща, показник безробіття яких складає відповідно 2,4, 3,7 і 3,7%. Рівень безробіття Словаччини відповідає середньому по ЄС – 6,8%, хоча значно вищий за польський і угорський. Безробіття в Україні перевищило світовий, європейський та східноєвропейські рівні і склало 9,4%. Відтак він набагато вищий за рівень безробіття в країнах V4. Щодо гендерної зайнятості, то в країнах, що аналізуються, сформувалася тенденція перевищення рівня безробіття серед жінок порівняно із наданням робочих місць чоловікам (табл. 3).

Таблиця 3

Використання трудового потенціалу у 2018 році за методикою Міжнародної організації праці [11]

	Безробіття, %	Безробіття, тис.			Робоча сила, тис.		
		всього	чоловіки	жінки	всього	чоловіки	жінки
Світ	5,0	172480	98819	73661	3477831	2120864	1356952
ЄС	6,8	16943	8828	8145	24521	134493	114128
Східна Європа	5,2	7418	4134	3284	143423	75748	67675
CZ	2,4	130	59	71	5407	2995	2411
HU	3,7	171	85	86	4662	2536	2126
PL	3,7	677	372	306	18444	10153	8291
SL	6,8	186	96	90	2752	1494	1258
UA	9,4	1876	1196	771	20003	10532	9471

Джерело: розрахунки авторів за даними Міжнародної організації праці.

Отже, якщо країни V4 практично вичерпали людський потенціал у кількісному вимірі, то Україна не використовує майже 10% трудових ресурсів. З огляду на цю ситуацію, співпраця між Україною і країнами-сусідами може мати щонайменше три сценарії. По-перше, здійснення інвестицій з країн V4 в Україну і залучення вільної робочої сили для їх освоєння. По-друге, мотивування населення України на міграцію в країни V4 з орієнтацією на зайняття робочих місць на нових потужностях. По-третє, формування гібридного варіанту, за яким будуть задіяні складові обидвох сценаріїв.

Трудова міграція з України має суттєво високий рівень. Її частка відносно загальної за результатами модульного вибіркового обстеження Державною службою статистики складає 4,5%. При цьому більшість мігрантів надають перевагу другому сценарію. У 2015-2017 роках 48,5% трудових мігрантів повернулися до України і 48,5% працювали за кордоном протягом короткострокових термінів. Водночас 8,3% трудових мігрантів набули статусу працівників-емігрантів. При цьому повертаються в Україну переважно чоловіки і мешканці міських поселень, а емігрантами стають чоловіки і жителі сільської місцевості (табл. 4).

Таблиця 4

Трудові мігранти за категоріями, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон, 2015-2017 роки [12, с. 4]

	Усього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1303,3	385,8	917,5	663,5	639,8
у тому числі за категоріями, %					
трудові мігранти, які повернулися до України	43,2	37,7	45,5	47,5	38,7
короткострокові трудові мігранти	48,5	49,3	48,1	43,3	53,9
працівники-емігранти	8,3	13,0	6,4	9,2	7,4
Частка трудових мігрантів у загальній кількості населення віком 15-70 років, %	4,5	2,5	6,7	3,4	6,9

Для розвитку співпраці України з країнами V4 важливою є тенденція зміщення пріоритетів трудових мігрантів з російського напрямку на європейський, хоча Російська Федерація залишається ще у числі великих країн їхнього перебування. Водночас, країни V4 відносяться до найбільш притягальних для трудових мігрантів з України. Серед усіх країн

світу українські трудові мігранти віддають перевагу Польщі. Вона надає робочі місця 38,9% трудовим мігрантам з України. Питома вага Чехії серед трудових мігрантів з України складає 9,4% (четверте місце після Російської Федерації та Італії), Угорщини – 1,3% (восьме місце після Польщі, РФ, Чехії, США, Білорусі і Португалії) (табл. 5).

Таблиця 5

Трудові мігранти за країнами перебування, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон (2015–2017 роки), тис. осіб [12, с. 5]

	Усього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1303,3	385,8	917,5	663,5	639,8
у тому числі за країнами перебування, %					
Польща	38,9	42,6	37,3	38,3	39,5
Російська Федерація	26,3	15,1	31,0	33,0	19,3
Італія	11,3	27,0	4,7	7,3	15,4
Чеська Республіка	9,4	6,2	10,7	5,2	13,7
Угорщина	1,3	0,9	1,5	1,2	1,5

Конкурентною перевагою країн V4 у використанні трудових мігрантів з України є відносна малий мовний бар'єр. Всупереч широкого використання в системі середньої і вищої освіти російської мови, домінування в інформаційному просторі російськомовних засобів масової інформації, історично багато громадян України зберігають певний рівень володіння мовами західних країн-сусідів чи самотійно їх вивчають. Зокрема, майже 85,0% трудових

мігрантів з українським громадянством розуміють або на різних рівнях володіють польською мовою. Абсолютна більшість трудових мігрантів не має мовного бар'єру і в Чехії. Водночас, третина трудових мігрантів в Угорщині не розмовляли і не розуміли угорської мови, чим певним чином можна пояснити меншу чисельність їх у цій країні (табл. 6). До того ж Угорщину обирають переважно українці, які мають угорське етнічне походження.

Таблиця 6

Трудові мігранти за країнами перебування та рівнем володіння мовою країни перебування (2015–2017 роки) [12, с. 8]

	Усього, тис. осіб	У тому числі за рівнем володіння мовою країни перебування, %				
		не розмовляли і не розуміли	розуміли, але не розмовляли	розуміли та трохи розмовляли	могли спілкуватися	вільно володіли
Кількість трудових мігрантів, усього	1303,3	18,0	16,9	24,4	19,3	21,4
у тому числі за країнами перебування						
Польща	506,5	14,3	29,1	34,1	17,0	5,5
Російська Федерація	342,4	–	1,6	6,0	24,6	67,8
Італія	146,7	51,2	14,5	24,9	7,6	1,8
Чеська Республіка	122,5	18,0	24,2	37,4	17,5	2,9
Сполучені Штати Америки	23,5	–	21,3	35,7	43,0	–
Білорусь	22,5	–	–	35,6	56,4	8,0
Португалія	20,3	69,5	3,9	21,2	5,4	–
Угорщина	17,1	32,7	–	–	30,5	36,8
Ізраїль	13,9	36,7	–	–	63,3	–
Фінляндія	13,3	72,9	27,1	–	–	–
Німеччина	10,2	37,3	9,8	41,2	3,9	7,8
Інші країни	64,4	42,7	9,9	27,0	15,4	5,0

Зважаючи на вплив мовного фактору на вибір трудовими мігрантами країни перебування, варто зазначити, що він не є вирішальним. Зокрема, Італія займає третє місце по залученню трудових мігрантів з України при тому, що 51,2% їх не розмовляють і не розуміють італійської мови. Це можна пояснити наявністю великого попиту на робочу силу, цінами

на неї та впливом фактору відкритості ранку праці. Міграція громадян України до Італії суттєво зросла після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та введення безвізового режиму.

Політика V4 у сфері трудової міграції характеризується переходом від переважно експортної форми участі в процесах руху робочої сили до ім-

портної. До цього країни V4 спонукає насамперед зростання економіки. Натомість, через конфлікт в Сирії і на Донбасі, погіршення економічної ситуації на Близькому Сході, економічну кризу в Україні розвинулися канали інтенсивного руху робочої сили в бік Європи. У V4 сформувалися потужні українські діаспори. Ці процеси є викликом для української сторони, аби спільно з V4 виробити механізм скоординованої демографічної політики, орієнтованої на економічне зростання на основі поглиблення розподілу праці. Прийнятним у цьому контексті може бути спільне підприємство, насамперед у секторах, модернізованих із залученням західних інвестицій. Такі фірми мають оновлене устаткування з власниками, зацікавленими у підприємстві на зовнішніх виробничих площадках і ринках, які спроможні стати третьою стороною спільного бізнесу з потенціалом додавання вигід всім учасникам. Головною перешкодою розвитку такого роду інтеграційних процесів може стати брак фінансових ресурсів, що мотивуватиме створення спільних комерційних банків на територіях сторін. Втім, для цього держава повинна виявити свою спроможність щодо сприяння експортно-імпортним операціям з банківським капіталом, адже виникне потреба у розробці і використанні нових платіжно-розрахункових конструкцій з валютним клірингом, кредитуванням, розрахунками у національних валютах, співпрацею з міжнародними фінансовими центрами.

4. Інтеграція України в Європейський Союз як процес конвергенції

Євроінтеграційна стратегія, яка покладена в основу внутрішньої і зовнішньої політики України, потребує передусім вибору вектору розвитку економіки і суспільства. Це завдання має вирішуватися в умовах перебування країни на позиціях європейської периферії. У 2017 році Литва, яка за показником ВВП на душу населення у постійних цінах за па-

ритетом купівельної спроможності та в міжнародних доларах 2011 року посідає останнє місце серед країн Зони євро, перевищувала рівень України у 3,2 раза; а Болгарія з найнижчим показником серед країн ЄС поза Зоною євро виробляє більше України в 2,5 раза. Аналогічно виглядає ситуація і у розрахунку ВВП на душу населення за іншими методиками у доларовому вираженні: у поточних цінах Литва виробляє у 5,2 раза, а Болгарія в 3,1 раза більше України. Литва має також найнижчий показник серед членів Зони євро по виробництву ВВП на душу населення, вираженому у поточних цінах за паритетом купівельної спроможності, який проте вище за український у 3,2 раза, а Угорщини з найнижчим рівнем серед членів ЄС поза Зоною євро – в 1,1 раза. Люксембург і Нідерланди, які у ЄС є країнами-лідерами за цими показниками, виробляють більше України відповідно в 11,8 і 6,2 раза; 39,8 і 18,3 раза; 11,8 і 6,2 раза [13].

Наведені показники свідчать про вкрай низькі стартові умови України як країни, яка започаткувала реалізацію стратегії, зорієнтованої на вступ до ЄС. Загалом вона знаходиться у свого роду «пастці дивергентності», для виходу з якої треба забезпечити стало високі темпи розвитку. Між тим, за роки незалежності (1991-2017) ВВП країни у постійних цінах у доларах США зросло у 4,2 раза. Це відповідає темпам зростання розвинених країн (показник Люксембургу 4,5 раза). Натомість, для країни, що розвиваються, вони мають бути набагато вищими, аби не допустити заморожування дивергенції або, що ще гірше, її поглиблення. Не можна не погодитися з О. Москаленко, що «темпи приросту ВВП України 0-3-4% є рівнозначними визнанню того, що у неї немає перспектив економічного розвитку» [14]. Зважаючи на це твердження, варто відзначити, що в період з 1993 по 2017 рік, тобто протягом 25 років, відсоткові річні зміни ВВП лише 14 років мали позитивні значення, а 11 років – від'ємні (табл. 7).

Таблиця 7

Відсоткові зміни ВВП України у постійних цінах за 25 років (1993-2017 роки)

У бік зростання ≥ 0				У бік падіння < 0				
до 5%	більше 5% до 10%	більше 10%	усього	до 5%	більше 5% до 10%	від 10% до 20%	більше 20%	усього
6	7	1	14	4	3	3	1	11

Сформовано авторами за джерелом [13].

З огляду на позиції економіки України на європейському континенті її стратегія євроінтеграції трансформується у стратегію конвергенції з європейськими національними економіками і має стати генеральною лінією соціально-економічного розвитку. У цьому контексті має бути визнана за найбільш плідну орієнтацію на інтеграцію з ЄС, який, за оцінкою Світового банку, «з часу свого заснування став найбільшою «машиною конвергенції» сучасного світу, яка стимулює бідніших і нових дер-

жав-членів стати економіками з високим рівнем доходів і забезпечує своїм громадянам досягнення стандартів найвищих рівнів життя і найнижчих рівнів нерівності доходів у світі» [15]. Для України нині таким варіантом європейської «машини конвергенції» є Угода про асоціацію з ЄС, успішне виконання якої спроможне значно зблизитися з об'єднанням. Проте, вона не забезпечує вирішення всіх завдань конвергенції, особливо в економічному напрямі. Власне кажучи, і сам ЄС нині потребує мо-

дернізації механізму зближення, аби скористатися перевагами науково-технічних досягнень сучасності. Нова «машина конвергенції.2» [convergence machine, version 2.0] орієнтована на такий рівень зближення, який сформує рівні умови життя і діяльності у всьому об'єднанні. Рішення цієї проблеми в ЄС передбачається здійснити з використанням концепції «флексік'юриті – flexisure», суть якої полягає у формуванні рівноваги між двома векторами розвитку ринку праці: забезпеченням гнучкості між задоволенням потреб роботодавців і соціальним захистом працівників [16].

Для умов України в основу політики конвергенції має бути покладена стратегія випереджального економічного розвитку (advanced economic development). Для цього необхідна концентрація всіх видів ресурсів на галузях, які визначають конкурентні переваги країни. В дискусіях під час президентських виборів 2019 року перевага надавалася галузям, пов'язаним з ІТ-сферою, туризмом і аграрним сектором. Це не можна заперечувати, хоча для такої великої країни за територією, населенням і природними ресурсами цими напрямками конкурентні переваги України далеко не обмежуються. Натомість, мають бути впроваджені реформи, які спроможні сформувати драйвери загальнонаціонального підйому підприємництва і створення робочих місць з високим рівнем продуктивності та оплати праці. Поза тим, драйвери української «машини конвергенції» мають зупинити міграційні потоки з країни і поступове повернення трудових мігрантів в країну. Ця система повинна бути надзвичайно притягальною для зарубіжних інвесторів та імпорту високих технологій. Її треба будувати з використанням кращого іноземного досвіду, не копіюючи його, проте враховувати національні особливості і забезпечувати позиціонування України як надійного партнера і перспективного гравця.

Відтак співпраця України і V4 має розвиватися на принципах збалансованої взаємовигоди за інтеграційною формулою «V4+Україна». Між сторонами доцільно укласти угоду про зону вільної торгівлі. У сфері економіки спільні інтереси можна буде сформувати на основі спільних проектів поглиблення міжнародного розподілу праці та програм розвитку малого і середнього бізнесу у рамках V4+Україна. За наявності політичної волі перспективним стане створення інноваційних центрів кластерного типу із спільними науково-дослідними і навчальними інститутами, особливо із спеціалізацією в напрямках розробки проривних технологій, космосу та екології. Плідна співпраця з угрупованням з часом може перерости у розширену форму Вишеградської п'ятірки.

Висновки. Багаторічний процес розвитку мирної європейської інтеграції збагатив економічну науку і практику різноманітним нарощуванням поступового розширення об'єднання. Для досягнення інтеграційних цілей важливого значення набуває до-

свід Вишеградської четвірки, роль якої суттєво зростає в умовах посилення дезінтеграційних процесів. Для України співпраця з країнами-сусідами може будуватися за інтеграційною моделлю «V4+Україна» з перспективою її переформатування у Вишеградську п'ятірку (V5). Передумовою пріоритетності розвитку інтеграційних процесів між ними є наявність спільного історичного досвіду через багатовікове сумісне перебування у складі різних європейських держав; розвинені міжособистісні зв'язки; відносно невеликий мовний бар'єр, європейські менталітети. На взаємовигідній основі у розширеному угрупованні можна формувати і використовувати конкурентні переваги України у територіальному і демографічному контексті, зокрема шляхом інтеграції національних підприємств у регіональні і глобальні виробничі мережі і суттєвого зменшення міждержавних міграційних процесів у регіоні. Роль V4 має посилитися на основі політики конвергенції. В економічній сфері для цього мають бути проведені радикальні економічні реформи, орієнтовані на стратегію випереджального економічного розвитку (advanced economic development), які мають забезпечити досягнення високого рівня конвергенції з країнами ЄС.

Література

1. **The Future of the Visegrad Group.** Ania Skrzypek, Maria Skóra (eds.). Brussels/Berlin September–December 2017. 56 p. (Last accessed: 06.05.2019).
2. **Вышеградская четвёрка в Европейском союзе: дилеммы конвергенции = The Visegrad Four in the European Union: Dilemmas of Convergence** / [отв. ред. Л.Н. Шишелина]. – Москва : Ин-т Европы РАН, 2017. 138 с.
3. **Ананьева, Е.В.** «Вышеградская» стратегия развития Карпатского региона. Современная Европа. 2018. № 7. С. 86-95. URL: <http://www.sov-europe.ru/2018/7-2018/8.pdf> (дата звернення: 06.05.2019).
4. **International Monetary Fund.** URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weoseladv.aspx?a=&c=223%2c924%2c922%2c132%2c926%2c112%2c111&s=NGDPD> (Last accessed: 24/04/2019).
5. **Економіка Російської Федерації.** URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97 (дата звернення: 24.04.2019).
6. **Куриляк М.** Територіалізація і територіальний капітал в системі регіональної політики Європейського Союзу. Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». Випуск 7. 2018. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3360/3039 (дата звернення: 25.04.2019).
7. **Territorial Agenda of the European Union.** Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. – 2011. URL: http://www.nweurope.eu/media/1216/territorial_agenda_2020.pdf (Last accessed: 25.04.2019).
8. **Population, surface area and density.** UNdata. A word of information. URL: http://data.un.org/_Docs/SYB/PDFs/SYB61_T02_Population,%20Surface%20Are

a%20and%20Density.pdf. 9. **Пирожков С. І.** Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. Демографія та процеси відтворення населення. 2004. №1-2. С-5-7. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11854>. 10. **Лисенко О. Є., Перехрест О. Г.** Демографічні втрати України у роки Другої світової війни. Архіви України. 2015. № 3. URL: https://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2015/02.pdf. 11. **ILOSTAT** the world's leading source of labour statistics. Unemployment rate -- ILO modelled estimates, Nov. 2018. URL: https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?MBI_ID=2&_afLoop=2166342831393401&_afWindowMode=0&_afWindowId=9gstcsmxn_23#!%40%40%3F_afWindowId%3D9gstcsmxn_23%26_afLoop%3D2166342831393401%26MBI_ID%3D2%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D9gstcsmxn_79 (дата доступу: 12.04.2019). 12. **Державна служба статистики України.** Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження). Київ, 2017. 13. **World Economic Outlook.** URL: <https://www.imf.org/external/index.htm> (Last accessed: 11.06.2019). 14. **Москаленко О. М.** Випереджаючий економічний розвиток: теоретико-інституціональні засади і проблеми реалізації в Україні. Економіка України. 2014. № 8 (633). URL: [file:///C:/Users/Sav/Desktop/EkUk_2014_8_2%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Sav/Desktop/EkUk_2014_8_2%20(3).pdf) (Last accessed: 12.06.2019). 15. **Growing united: upgrading Europe's convergence machine.** Overview. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/852701520358672738/Overview>. 16. **Ціжма Ю. А.** Концепція флексікурії та нестандартні форми зайнятості: виклики сьогодення. *Бізнесінформ*. 2013. № 7. С. 197-202. URL: file:///C:/Users/Sav/Desktop/binf_2013_7_37.pdf.

References

1. The Future of the Visegrad Group. Ania Skrzypek, Maria Skóra (eds.). (2017). Brussels/Berlin, September–December. 56 p.

2. Shishelina L.N. (Eds.). (2017). Vyshegradskaya chetvorka v Yevropeyskom soyuze: dilemma konvergentsii = The Visegrad Four in the European Union: Dilemmas of Convergence. Moscow, Institute of Europe, RAS [in Russian].

3. Anan'yeva. Ye.V. (2018). «Vyshegradskaya» strategiya razvitiya Karpatskogo regiona ["Visegrad" development strategy of the Carpathian region]. *Sovremennaya Yevropa – Modern Europe*, 7, pp 86-95. <http://www.sov-europe.ru/2018/7-2018/8.pdf> [in Russian].

4. International Monetary Fund. (n.d.). *imf.org*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weoseladv.aspx?a=&c=223%2c924%2c922%2c132%2c926%2c112%2c111&s=NGDPD>.

5. *Ekonomika Rosiiskoi Federatsii* [Economy of the Russian Federation]. (n.d.). uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97 [in Ukrainian].

6. Kuryliak M. (2018). Terytorializatsiia i terytorialnyi kapital v systemi rehionalnoi polityky Yevropei-

skoho Soiuzu [Territorialization and territorial capital in the system of regional policy of the European Union]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriiia «Ekonomichni nauky» – International relations. Economic Sciences Series*, Issue 7. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3360/3039 [in Ukrainian].

7. Territorial Agenda of the European Union. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. (2011). Retrieved from http://www.nweurope.eu/media/1216/territorial_agenda_2020.pdf.

8. Population, surface area and density. UNdata. A word of information. Retrieved from http://data.un.org/_Docs/SYB/PDFs/SYB61_T02_Population,%20Surface%20Area%20and%20Density.pdf.

9. Pyrozhkov S. I. (2004). Demohrafichnyi faktor u hlobalnii stratehii rozvytku Ukrainy [Demographic factor in the global development strategy of Ukraine]. *Demohrafiia ta protsesy vidtvorennia naseleennia – Demographics and processes of population reproduction*, 1-2, pp. 5-7. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11854> [in Ukrainian].

10. Lysenko O. Ye., Perekhrest O. H. (2015). Demohrafichni vtraty Ukrainy u roky Druhoi svitovoi viiny [Demographic losses of Ukraine during the Second World War]. *Arkhivy Ukrainy – Archives of Ukraine*, 3. Retrieved from https://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_2015/02.pdf [in Ukrainian].

11. ILOSTAT the world's leading source of labour statistics. Unemployment rate -- ILO modelled estimates, Nov. (2018). Retrieved from https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/ Page3.jspx?MBI_ID=2&_afLoop=2166342831393401&_afWindowMode=0&_afWindowId=9gstcsmxn_23#!%40%40%3F_afWindowId%3D9gstcsmxn_23%26_afLoop%3D2166342831393401%26MBI_ID%3D2%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D9gstcsmxn_79.

12. Zovnishnia trudova mihratsiia naseleennia (za rezultatamy modulnoho vybirkovoho obstezhennia) [External labor migration of the population (according to the results of the modular sample survey)]. (2017). Kyiv. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

13. World Economic Outlook. *imf.org*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>.

14. Moskalenko O. M. (2014). Vyperedzhaiuchy ekonomichni rozvytok: teoretyko-instytutsionalni zasady i problemy realizatsii v Ukraini [Leading Economic Development: Theoretical-Institutional Foundations and Problems of Implementation in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 8 (633). Retrieved from [file:///C:/Users/Sav/Desktop/EkUk_2014_8_2%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Sav/Desktop/EkUk_2014_8_2%20(3).pdf) [in Ukrainian].

15. Growing united: upgrading Europe's convergence machine. Overview. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/852701520358672738/Overview>.

16. Tsihyma Yu. A. (2013). Kontseptsiiia fleksikiuriti ta nestandardni formy zainiatosti: vyklyky sohodennia [The concept of flexicurity and non-standard forms of employment: the challenges of today]. *Biznes Inform – Business Inform*, 7, pp. 197-202. Retrieved from file:///C:/Users/Sav/Desktop/binf_2013_7_37.pdf [in Ukrainian].

Савельев С. В., Куриляк В. С., Куриляк М. Ю. Вишеградська четвірка та Україна в контексті розвитку євроінтеграційних процесів

Розвивається ідея досягнення стратегічної мети України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. В рамках цього процесу має сенс виділити в якості пріоритету співпрацю з Вишеградською четвіркою (V4). Такий підхід аргументується насамперед наявністю: загального історичного досвіду, який сформувався як результат багатовікового спільного перебування в складі різних європейських держав; розвинених міжособистісних зв'язків; європейського менталітету народу, відносно невеликого мовного бар'єру. У концепції аналізуються конкурентні переваги України на центрально-європейському просторі, які можуть мотивувати сусідні країни-члени ЄС до регіональної інтеграції та сприяння в досягненні Україною цілей європейської та євроатлантичної інтеграції. У зв'язку з цим розглядаються територіальні та демографічні чинники. Показано, що включення України в об'єднання V4 і відповідно його трансформація у Вишеградську п'ятірку (V5) створює нові конкурентні переваги для кожної країни завдяки зростанню території угруповання на 113,1%, тобто більш ніж вдвічі і чисельності населення – на 68,9%. З позиції сучасних глобальних тенденцій відкриваються великі можливості у спільному економічному просторі для включення в функціонуючі і нові регіональні та глобальні виробничі мережі, а також для суттєвого зменшення міждержавних міграційних процесів. Нові тактичні й стратегічні підходи в інтеграційній політиці вимагають розробки і реалізації програми конвергенції України у Вишеградську четвірку та Європейський Союз. Її основу повинна скласти стратегія випереджаючого економічного розвитку (advanced economic development) і формування іміджу надійного партнера і сильного гравця в міжнародних відносинах, для якої має бути використаний досвід країн V4 при їх сприянні.

Ключові слова: випереджальний економічний розвиток, Вишеградська четвірка, демографія, економічна інтеграція, конвергенція, міграція, територіалізація.

Савельев Е. В., Курыляк В. Е., Курыляк М. Ю. Вышеградская четвёрка и Украина в контексте развития евроинтеграционных процессов

Развивается идея достижения стратегической цели Украины относительно европейской и евроатлантической интеграции. В рамках этого процесса имеет смысл выделить в качестве приоритета сотрудничество с Вышеградской четвёркой (V4). Такой подход аргументируется прежде всего наличием: общего исторического опыта, который сформировался как результат многовекового совместного пребывания в составе различных европейских держав; развитых межличностных связей; европейского менталитета народа, относительно небольшого языкового барьера. В концепции анализируются конкурентные преимущества Украины на центральном европейском пространстве, которые могут мотивировать соседние страны-члены ЕС к региональной интеграции и содействию в достижении Украиной целей европейской и евроатлантиче-

ской интеграции. В этой связи рассматриваются территориальные и демографические факторы. Показано, что включение Украины в объединение V4 и соответственно его трансформация в Вышеградскую пятёрку (V5) создаёт новые конкурентные преимущества для каждой страны благодаря росту территории группировки на 113,1%, т.е. более чем в два раза и численности населения – на 68,9%. С позиции современных глобальных тенденций открываются большие возможности для включения в функционирующие и новые региональные и глобальные производственные сети, а также для существенного уменьшения межгосударственных миграционных процессов в совместном экономическом пространстве. Новые тактические и стратегические подходы в интеграционной политике требуют разработки и реализации программы конвергенции Украины в Европейский Союз. Ее основу должна составить стратегия опережающего экономического развития (advanced economic development) и формирование имиджа надежного партнера и сильного игрока в международных отношениях, для которой нужно будет использовать опыт стран V4 и рассчитывать на их содействие.

Ключевые слова: опережающее экономическое развитие, Вышеградская четверка, демография, экономическая интеграция, конвергенция, миграция, территориализация.

Savelyev Yev., Kurylyak V., Kurylyak M. The Visegrad Four and Ukraine in the Context of Development of Eurointegration Processes

The idea of achieving the strategic goal of Ukraine regarding European and Euro-Atlantic integration is being developed. As part of this process, it makes sense to highlight cooperation with the Visegrad Four (V4) as a priority. This approach is argued primarily by the presence of: a common historical experience, which was formed as a result of centuries of joint presence in various European powers; developed interpersonal relationships; the European mentality of the people, a relatively small language barrier. The concept analyzes the competitive advantages of Ukraine in the Central European space, which can motivate neighbouring EU member states to regional integration and to help Ukraine achieve European and Euro-Atlantic integration goals. In this regard, territorial and demographic factors are considered.

The concept analyzes the competitive advantages of Ukraine in the Central European space, which can motivate neighbouring EU member states to regional integration and to help Ukraine achieve European and Euro-Atlantic integration goals. In this regard, territorial and demographic factors are considered.

It should be based on a strategy of advanced economic development and the formation of the image of a reliable partner and a strong player in international relations, for which it will be necessary to use the experience of the V4 countries and count on their assistance.

Keywords: advanced economic development, Visegrad Four, demography, economic integration, convergence, migration, territorialization.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2019
Прийнято до друку 10.09.2019